

Mòdul 3. Reflexionem plegats!

El mòdul anterior us hauria d'haver servit per definir un marc mental en clau estadística i legislativa sobre el qual sustentar la vostra presa de consciència lingüística. Tot i així, pot ser que tingueu la sensació que els plantejaments normatius es troben molt allunyats de la pràctica. Al cap i a la fi, la vostra tasca es basa en una pràctica molt vivencial i, per tant, les situacions que viviu són les que defineixen la forma com us podeu comportar. Per tal que connecteu els plantejaments normatius genèrics amb la pràctica, **s'ha considerat pertinent fer un recull de plantejaments extrets de la veu d'educadors/es que exerceixen atenció directa amb menors.**

L'any 2023, a petició del Departament de Drets Socials i Inclusió de la Generalitat de Catalunya, l'ONG *Plataforma per la Llengua* va elaborar un estudi en relació amb la situació lingüística dels centres d'atenció a les persones. L'estudi es va titular ***Diagnosi de la realitat lingüística en els serveis i equipaments per a la gent gran, per a les persones amb discapacitat i per a infants i adolescents i propostes de millora***. Per poder elaborar la diagnosi de la situació, més enllà de tot un seguit d'observacions, es van dur a terme diferents entrevistes a responsables i treballadors dels diversos centres. Com es pot comprendre, als centres d'atenció a infants i adolescents es van enregistrar converses amb tot un seguit d'educadors/es.

És interessant fer servir les reflexions d'educadors/es perquè ens poden ajudar a emmarcar-nos en un context més pràctic respecte la qüestió lingüística. A l'analitzar les diferents opinions en base a les situacions vivencials que han viscut, aproximem una dimensió molt vinculada a la realitat i, per tant, es converteix en quelcom més 'aterrat'. **Es tracta d'un format que no busca fiscalitzar, ni molt menys assenyalar comportaments individuals**, sinó que, per contra, pretén fer més comprensives les situacions en les quals la presa de consciència lingüística esdevé important. És interessant recolzar-se en afirmacions d'educadors/es perquè ajuda a empatitzar de forma més directa amb les situacions explicades i, per conseqüència, converteix el mòdul en un element fàcilment interioritzable i vinculat a la vostra realitat.

1. Què en penseu els educadors/es de l'ús de la llengua?

La diagnosi publicada l'any 2023 recull que, d'entre els tres tipus de centres del Departament (atenció a la discapacitat, a la gent gran i a infants i adolescents), **els treballadors dels centres d'atenció a menors són els que menys tenen el català com a llengua habitual**, quelcom detectat tant a través de les observacions com pel que explicaven els treballadors/es entrevistats. Es tracta d'un fet preocupant perquè, de la mateixa manera que es va detectar que són els centres amb menys presència de català, també es va contemplar que **són els centres amb un percentatge més alt de coneixement del català entre els treballadors/es**. Per tant, la manca d'ús del català no es pot vincular a una qüestió de comprensió o coneixement, sinó que, en aquest cas, es tracta de quelcom relacionat amb unes **percepcions alterades respecte la capacitat del català d'esdevenir la vostra llengua vehicular d'intervenció**. Així doncs, és interessant conèixer les vostres opinions per comprendre l'estat d'aquestes percepcions i poder-les contrastar amb dades o afirmacions rellevants. A continuació, es presenta un recull d'afirmacions i la corresponent consideració distribuïdes en quatre blocs principals, els quals s'han extret de l'anàlisi de les diferents opinions que expressàveu els educadors/es:

1.1. “El catalán no puede ser un problema”

Entrevistador: “I tindries alguna proposta pròpia del que es podria fer per millorar la situació lingüística del català en aquest centre?”

*Educador: En este centro...No. Es que creo que es importante que al final, si nos tenemos que relacionar con los niños, se puedan relacionar desde la comodidad, no? **Si al final queremos formar vínculo con ellos**, y si eso implica que sea en castellano, pues el catalán no puede ser un problema”*

Sempre que es tracta la qüestió lingüística, el terme “vincl” sobrevola les discussions entre els professionals del sector social. Per diferents motius, s'ha extès una consideració conforme el català no és una llengua útil per generar vincles amb els menors. Es tracta d'una percepció allunyada de la realitat. Com s'ha comentat al mòdul anterior, la gran majoria de la població de Catalunya entén

perfectament el català, per tant, el poden fer servir com una llengua de comunicació per crear i consolidar vincles.

Tot i que en l'atenció amb menors us podeu trobar davant diferents situacions complicades, **el català gairebé sempre pot ocupar un espai important en la vostra tasca d'intervenció i acció socioeducativa**. En funció de la disposició del menor, la seva capacitat de comprensió i les eines de les quals disposeu, podeu articular estratègies per apropar el català i convertir-lo en la llengua vehicular de la interacció. Per fer-ho, és important que treballeu perquè el català tingui un pes important en els diferents espais del centre. D'aquesta manera, a través de la normalització lingüística, el menor estarà més habituat i disposat a fer servir el català en les seves interaccions.

A vegades, darrere la consideració conforme no es pot civular en català, s'hi amaguen percepcions basades en prejudicis infundats que es rebatran més endavant.

Entrevistador: Té pes, el català, en el procés de selecció?

*Educador: No, no. És un centre que **aquí el que ens preocupa i ens ocupa és com atendre els infants**.*

Un cop més, la suposada "atenció" a l'infant passa per sobre de la dimensió lingüística. En aquest cas, a més, la percepció de prioritzar l'atenció acaba condicionant el procés de contractació dels professionals que treballen al centre. Es tracta d'una situació que podria contradir la legislació vigent, segons la tipologia del centre. Tanmateix, més enllà de l'incompliment de la normativa, reproduïx les percepcions conforme l'atenció efectiva pels menors no pot ser en català.

El català, de fet, també és un dret social dels menors i, per tant, els professionals que realitzen intervenció també s'han d'encarregar de protegir-lo. El català mai és un impediment per atendre els menors, sinó que, per contra, s'ha d'entendre com una llengua d'oportunitats i promoció del menor.

Tot i que el tipus de centre en el qual realitzeu la intervenció defineix un perfil de menor molt diferent, cal que tingueu en compte la realitat lingüística en la qual

s'emmarquen els menors que formen part del sistema educatiu obligatori. Com sabeu, **el català és la llengua vehicular del sistema educatiu** i, a través de la immersió lingüística, s'acostuma a aconseguir una taxa molt elevada de comprensió i coneixement del català. Per tant, tots els menors que formen part del sistema educatiu, reben una formació òptima en llengua catalana.

En el cas dels menors que formen part del sistema educatiu, doncs, l'atenció en català no els resulta quelcom nou o desconegut sinó que forma part de la seva quotidianitat. **Mantenir una aposta pel català contribueix a reproduir els aprenentatges que els menors fan a l'escola/institut i traslladar-los a un context informal.** Com s'ha comentat al mòdul anterior, a vegades els adolescents tenen la percepció que el català és una llengua absolutament vinculada a l'àmbit escolar i, per la manca de normalització en els altres àmbits, acaben reproduint patrons de rebuig envers la llengua. Com a educador/es que voleu transformar el context, cal que aposteu per normalitzar el català en els espais informals del menor, de manera que la llengua catalana deixi de ser "avorrida" o "acadèmica" i esdevingui un element més de la interacció sociocultural dels menors.

Entrevistador: I algun cop has viscut conflictes per temes lingüístics del centre amb els nois i noies?

*Educador: Amb els nois, sí. Però perquè clar, a vegades, són molt jovenets i quan no entenen una cosa que tu estàs dient, llavors s'imaginen que estàs insultant (...). Més que conflictes amb ells, és la manera d'ensenyar la llengua. Perquè tant català com castellà, si tu no en saps, jo t'estic fent un "favorcito muy flaco", saps? Si jo començo "Hola, jo soc Sarai, no sé què"...
Jo t'estic ensenyant malament a parlar el català.*

Aquesta també és una de les claus que cal superar. Quan es parla de fer servir el català, a vegades sembla que s'estigui demanant una correcció gramatical i lèxica molt polida. No es tracta especialment d'això. La normalització del català s'aconsegueix, precisament, utilitzant-lo en els contextos més informals i a través dels registres de llenguatge que cadascú faci servir en el seu dia a dia. Evidentment, cal vigilar de no cometre excessius errors o intromissions lingüístiques però, la

forma més senzilla de garantir l'ús i l'atenció en català, és parlant-lo tal com el sabeu.

El fet de no ser “professors de català” no us eximeix d’apropar el català als joves però, en el vostre cas, a través de contextos i interaccions molt diferents a les d’un docent. Si considereu que el vostre nivell de català no és suficient com per a ser referents lingüístics (que no hauria de succeir), sempre esteu a temps d’augmentar el coneixement a través de cursos específics. Però, **el que caldria evitar és acabar “amagant” la llengua catalana per una qüestió de vergonya o per considerar que s’està “ensenyant malament”**. El català, com a llengua viva que és, es construeix a través de les interaccions amb les persones i, com a referents dels menors, heu d’apostar per seguir-la construint en les vostres interaccions.

1.2. “Jo li vaig dir: “cuarto”, no, es diu habitació...”

Entrevistador: Aleshores, algun cop t’ha passat que algun dels usuaris et demanés que l’atenguessis en una llengua en concret?

Educador: Sí, alguna vegada m’ha passat amb algun nen i així saps, perquè no parla en català perquè no li dóna la gana, saps, “lo típic”. Però llavors de dir-li “vale, me parece muy bien”, ho respecto, però tu m’has de respectar a mi. I llavors jo li parlo en català. (..) I ell doncs “pues yo no hablo”, vale, tu no parlis però jo sí.

Aquest és un exemple de com es pot mantenir la llengua en unes determinades condicions. Com heu interioritzat abans, la vostra tasca d’intervenció es troba emparada per una sèrie de drets i deures. **Teniu el deure de fer conèixer la llengua a tots els menors que ateneu i, a part, teniu el dret d’expressar-vos lliurement en la vostra llengua**. El cas de l’educador exposat, mostra clarament la garantia d’ambdues coses en la quotidianitat.

És important que la vostra actitud envers la llengua s’adapti a les situacions i al tipus d’interacció que genereu. Evidentment, **heu de prioritzar la comoditat i el benestar del menor però, com s’ha esmentat abans, aquest benestar no té perquè confrontar amb el català**. Per molt que el menor no vulgui parlar en català, si la situació segueix sent còmoda, podeu mantenir la vostra interacció en català i

tenir una conversa bilingüe. De fet, la vostra normalització del català és esperable que acabi provocant que el menor, més endavant, s'atreveixi a parlar en català amb vosaltres.

*Educador: (...) Com abans m'ha dit el Luan, que és un dels nens, me'n vaig a fer la... Com ho ha dit? M'en vaig a fer el "cuarto". I jo li dic: "cuarto", no, és l'habitació. I ella respon: "sí, l'habitació...". **Vull dir, que els intento ajudar.**"*

Es tracta d'un altre exemple clar d'una bona pràctica a nivell lingüístic. Pot ser que, per diferents situacions, els menors que ateneu no tinguin un coneixement en profunditat de la llengua però que l'entenguin i puguin tenir una conversa en català. En aquest cas, **la tasca com a 'capacitadors' consisteix a oferir eines per acabar de consolidar l'aprenentatge del català.** A l'observar que el menor és receptiu i incorpora la llengua al seu dia a dia, cal treballar perquè, de mica en mica, la vagi coneixent en profunditat.

Com es comentava abans, no es requereix de ser professor de català per convertir-se en un bon referent pel menor. Es tracta, simplement, d'articular una quotidianitat en la qual el català es troba normalitzat i, a més, de facilitar les eines perquè el menor també la pugui gaudir.

1.3. "Estem en un procés de dol migratori i necessitem entendre'ns, fem servir el castellà"

Entrevistador: En quina llengua atens els usuaris?

Educador: Ara mateix, castellà, perquè acaben d'arribar; bé, van començar a arribar a finals d'agost, i són nouvinguts, fa molt poc que són al territori i les quatre paraules amb les que es defensen són en castellà. Llavors, estem en un procés de dol migratori i necessitem entendre'ns i fem servir el castellà, però a mesura que avança el curs, fem servir i treballem el català.

Apareix el fenomen dels menors nouvinguts. Com s'ha comentat anteriorment, **existeix tot un imaginari social que provoca que, algunes vegades, la vostra atenció a la població nouvinguda es trobi condicionada per percepcions prejudicials que alteren la disposició lingüística.**

Els menors nouvinguts no catalanoparlants, tot i que coneguin “quatre paraules” en castellà, tenen les mateixes possibilitats d’aprendre i socialitzar-se en català que en castellà. Per tant, **la vostra disposició a ensenyar la llengua catalana és la que pot marcar la primera llengua d’interacció amb el menor** i, per tant, la forma com aquest podrà aprendre el català. **La primera llengua d’interacció defineix un hàbit lingüístic**, el qual manarà respecte la forma com es desenvoluparan les següents converses i, per tant, la llengua d’interacció dominant.

Tot i que no hauria de ser així, les dades mostren que en els usos lingüístics que el menor tingui fora del context socioeducatiu és molt possible que s’acabi socialitzant en castellà. Per tant, amb més motiu, els educadors/es heu de procurar que també pugui aprendre la llengua catalana. **Quan el menor no ha après cap de les dues llengües, la forma de vincular amb l’infant és exactament igual en català que en castellà.** Per tant, tot depèn de la vostra disposició lingüística.

Per apropar el menor a una trajectòria de màxims a nivell d’oportunitats i capacitats, la incorporació de la llengua catalana és fonamental. Com s’ha exposat al mòdul anterior, el català és una eina bàsica per una inserció exitosa al món laboral i, per tant, contribueix a maximitzar les seves possibilitats.

Entrevistador: T’ha passat que alguna vegada algun usuari et demanés ser atès en una llengua en concret?

*Educador: No. M’ha passat que vam tenir una nena que era negreta i clar, el primer d’allò era parlar-li en castellà i ella només sabia parlar català. Ella ens deia “parleu en català”. **Però és que jo era incapaç de parlar, no em quadrava.***

Aquesta és una mostra evident de com els prejudicis o les prenocions poden alterar la vostra disposició lingüística. A vegades, en el tracte amb poblacions en situacions de risc, donem per suposades algunes qüestions a nivell lingüístic que no tenen cap tipus de fonamentació. I, **al actuar en funció dels nostres prejudicis, acabem vulnerant els drets lingüístics del menor**, com succeeix en aquest cas.

Tot i tractar-se d’un cas aïllat (i, de fet, probablement discriminatòria), serveix per extreure una situació que, en menor mesura, us pot haver passat. La tria lingüística amb la qual iniciem una conversa és un fenomen molt inconscient que, sovint, es

pot trobar alterat per les primeres impressions que tenim de la persona amb la qual es produeix la interacció. Per ser conscient d'aquesta tria, només cal que reviseu aquestes prenocions i tracteu d'apropar-vos a tothom de la mateixa manera a nivell lingüístic. En cas que el menor que ateneu no entengui o no vulgui ser atès en català, segur que en sereu conscient però, **el que no pot passar, és que condicioneu la llengua de la interacció abans de saber-la**. La forma més efectiva d'evitar prejudicis xenòfobs és universalitzar el primer tracte amb els menors i, en tots els casos, iniciar les converses en català.

Pel que fa a les percepcions prèvies, és important que aquestes tampoc condicionin el tracte que podeu tenir amb les famílies dels menors. Tot i que, segons els diferents tipus de centre, hi ha educadors/es que no realitzen el contacte amb les famílies, n'hi ha d'altres que sí que hi mantenen un contacte més freqüent. En aquest segon cas, és imprescindible que es tingui en compte la dimensió lingüística a l'hora d'atendre-les.

De fet, en el cas d'algunes famílies pot ser que, com a educadors/es, sigueu l'única via d'accés a la llengua catalana. Per tant, és **important que les famílies també vegin garantit el seu dret a conèixer la llengua catalana**. Sempre que es pugui mantenir una comunicació efectiva, es poden trobar estratègies que facilitin la introducció dels familiars a la llengua catalana i, per tant, el seu dret a conèixer-la.

Entrevistador: En quina llengua atens els usuaris?

*Educador: "Pues" perquè són nouvinguts, la primera llengua que ells dominen és el castellà. "Bueno", dominen... Les paraules que solen utilitzar principalment són en castellà. Aleshores, intentem, "bueno, pues" **intentem comunicar-nos el millor possible i és parlar en castellà al principi**. Després sí que és veritat que anem treballant un poc en català.*

Es tracta d'un exemple molt similar al primer. Novament, la dimensió de la "comunicació" sotmet el català a un element de segon ordre. Per garantir la millor immersió i inclusió per a la població nouvinguda, el català no hauria de ser un element que "anem treballant després", sinó que hauria de formar part activa del procés d'inclusió del menor a la societat catalana.

1.4. “**Vam començar a parlar en castellà i parlem en castellà.**”

Entrevistador: Quan has de parlar amb algun company de feina, en quin idioma ho fas?

Educador: Habitualment en català. I amb persones concretes, quan som més que estem parlant, doncs en castellà.

Entrevistador: I quin és el criteri que influeix en la tria d'una llengua o de l'altra, segons amb qui estàs parlant?

*Educador: **En el meu cas en concret, és un tema com més de respecte.** Si sé que hi ha persones a les quals els és més còmode en castellà, no tinc cap problema a parlar en castellà.*

Com a referents lingüístics que sou pels menors, la configuració que feu del panorama lingüístic pot influir de forma notable en la concepció del menor en relació amb el català. Per tant, les interaccions amb els companys/es són un dels fenòmens a tenir en compte del panorama lingüístic. Com més normalitzat es trobi el català al centre, més l'estarem apropant al menor. Això, doncs, us situa com a **responsables de revisar les interaccions que teniu amb tots els membres del centre, en especial, amb els vostres companys/es directes.**

Atès que els educadors/es és recomanable que acreditin un nivell de català, haurien de ser perfectament capaços de mantenir una conversa en català de forma fluïda i natural. Això ha de servir per revisar el fet que, quan les llengües d'ús habitual de dos educadors/es “xoquen”, perquè gairebé sempre s'acaba sotmeten el català a la imposició social del castellà. **L'adaptació lingüística per una qüestió de “respecte” s'hauria de produir en tots dos sentits**, facilitant l'adaptació també de castellanoparlants a parlar en català. Tot i així, massa sovint, **el fenomen d'adaptació es produeix de forma unidireccional, definint un panorama lingüístic absolutament castellanitzat.**

Entrevistador: I amb els companys de feina, en quina llengua parles?

Educador: Amb les dues.

Entrevistador: I quin és el criteri, en aquest cas?

Educador: “Pues” aquí és el mateix una mica que els nens. O sigui, amb la meva companya, amb l’Aida, que és la que porta tota la vida amb mi, vam començar a parlar en castellà i parlem en castellà. I ara se’m fa molt estrany tornar-ho a canviar.

Com s’ha explicat al mòdul anterior, **la tria lingüística que es produeix en la primera presa de contacte és molt determinant a l’hora de definir la llengua d’interacció amb cada persona.** Tot i així, això no vol dir que aquesta llengua no sigui modificable. Al cap i a la fi, **l’ús d’una llengua en la interacció amb un altre constitueix un hàbit lingüístic.** Normalment, aquest hàbit lingüístic es troba condicionat per la primera tria lingüística que es va realitzar però, tot i així, és perfectament modificable. **Tal com es pot instaurar un hàbit, se’n pot instaurar un altre** i, per tant, el català pot esdevenir la nova llengua d’interacció en les nostres converses que, anteriorment, estaven castellanitzades.

Si es pren consciència de la importància de definir un panorama lingüístic catalanoparlant, cal que revisem les llengües d’interacció que utilitzem amb els companys/es. **Tot i que a l’inici pot ser incòmode o estrany, canviar la llengua d’ús habitual amb algú és només una qüestió d’esforç i convicció.** Per transformar la realitat lingüística en l’atenció amb menors, els primers que s’han de revisar, són els propis educadors/es.

1.5. “Que fos obligatori. Això ho tinc clar.”

Educador: Que fos obligatori. Això ho tinc clar. Perquè el que no és obligatori... (...). Fins que no ho normativitzes, no? Doncs no ho fan. I així garantir que tothom parli en català.

Per acabar, el fragment serveix per recordar que, a diferència del que afirma l’entrevistat, **el coneixement de català per fer d’educador/a ja és un requisit imprescindible per a la contractació segons la tipologia.** Per tant, el compliment d’aquesta normativa és important per garantir els drets lingüístics.

La línia de treball a nivell lingüístic que cal millorar als centres d'atenció a menors és la instauració i l'aplicació de **Plans Lingüístics de Centre (PLC)** que ja s'estan començant a aplicar. És una línia de treball interessant que permetria que, com a equip d'acció i intervenció socioeducativa, s'acordessin un seguit de pautes i accions consensuades per garantir els drets lingüístics dels menors i regular-ne els usos.

Amb el tercer mòdul, s'inclouran tres vídeos que reproduiran algunes de les situacions explicades pels propis educadors/es.

Tot estirant del fil de les entrevistes exposades, els educadors/es veuran les situacions en format real i els ajudarà a reflexionar en relació amb els seus propis comportaments.